УДК 792.071

Г.И. Каюмова

ОЛЫ СӘХНӘ ЙОЛДЫЗЫ
(Фатыйма Камалованың тууына 120 ел тулу уңаеннан)

В статье рассматривается сценическая деятельность народной артистки ТАССР, заслуженной артистки РСФСР Ф. Камаловой, актрисы с широким диапазоном, чьей творческой манере свойственны виртуозная техника перевоплощения, жизненная достоверность, точность и выразительность в отборе характерных деталей при создании того или иного образа.

Ключевые слова: Ф. Камалова, актриса, драма, комедия, сцена, образ.

The article examines the stage activity of the People's Artist of the TASSR, the Honored Artist of the RSFSR F. Kamalova, an actress with a wide range whose creative manner is characterized by a virtuoso technique of reincarnation, vital authenticity, accuracy and expressiveness in the selection of characteristic details when creating an image.

Keywords: F. Kamalova, actress, drama, comedy, stage, image.

Драма актрисасы, ТАССРның халык (1954), РСФСРның атказанган артисты (1957) Камалова (Хәлиуллина) Фатыйма Хәйрулла кызы 1903 елның 12 декабрендә Оренбург шәһәрендә йөкче Хәйрулла агай белән Газзә ханым гаиләсендә дөньяга килә. Алар вак һөнәрчеләр шәһәре саналган Оренбург читендәге бер урамда иске генә йортта фатир алып көн күрәләр. Гаиләләре ишле, тормышлары авыр була. Фатыйманың әнисе Газзә дә төрле эшләр башкара: байларда кер дә юа, асрау булып та хезмәт итә, аларның балаларын да карый. Тормыш авыр булганлыктан, Фатыймага да өлеш чыга, билгеле. Кул арасына керә башлауга, ул әнисенә капчыклар ямаша, эне-сеңелләрен караша, йорт эшләрендә булыша. Кечкенәдән китап укырга ярата, сәнгатькә гашыйк була... Аның бала вакыты, үсмер чагы һәм сәхнә эшчәнлегенең тәүге еллары Оренбургта үтә. Оренбург театрында күп кенә талантлы профессиональ артистлар арасында эшләү яшь актрисаны чыныктыра, иҗат тәҗрибәсенең көннән-көн ныгуына көчле йогынты ясый. Гомер юлын Камаллар гаиләсе белән бәйләгәч, аңа сәхнә эшчәнлегендә ире Габдулла Камал I һәм аның абыйсы Г. Камал зур таяныч була, һәм бу аны иҗат эшенә тагын да рухландыра. 1920 еллар ахырында Оренбург һәм Урта Идел тирәләрендәге шәһәрләрдә, авылларда яшәүче театр сөючеләр арасында Ф. Камалова үзен «театр сәнгатендә реалистик юнәлешне тирән чагылдыручы сәләтле артистка итеп танытып өлгерә» [Рахманкулов, Галимова, 1964, б. 149].

Сәхнә эшчәнлеген 1918 елда Оренбургта яшьләр тарафыннан оештырылган татар драма түгәрәгендә башлап җибәргән Ф. Камалова шул рәвешчә 1919–1922 елларда – Оренбург «Шәрык» театрында, 1922–1923 елларда – Казанда Татар дәүләт театрында (хәзер Татар

дәүләт академия театры), 1923–1925 елларда – Әстерхан татар театрында, 1925–1927 елларда – Ташкентта Үзбәк музыкаль-драма театрында, 1933–1936 елларда – Оренбург татар драма театрында, 1927–1928 һәм 1939–1963 елларда Татар академия театрында эшли. Ул үзенең сәхнә эшчәнлегендә татар театрының Габдулла Кариев, Зәйни Солтанов, Габдулла Камал I, Бари Тарханов, Гөлсем Болгарская, Нәгыймә Таждарова, Әшрәф Синяева, Нәфига Арапова кебек беренче «карлыгач»ларының реалистик традицияләренә гомере буе тугры була.

Ф. Камалованың сәхнә эшчәнлеген яктырткан хезмәтләр юк диярлек, булганнары да, нигездә, 1950–1960 елларда матбугатта актрисаның юбилейлары уңаеннан басылган мәкаләләр, шулай ук Ш. Рахманкуловның аның сәхнә иҗатына багышланган кечкенә күләмле китабы (1965) белән генә чикләнә. Сәхнә таланты, башкару осталыгы белән яшь буын артистларга үрнәк актрисаларның берсе буларак, аның иҗаты бүген дә актуальлеген югалтмый. Бу исә актрисаның якынлашып килүче юбилее хөрмәтеннән, югарыда билгеләп үтелгән чыганакларга, шулай ук Г. Камал исемендәге Татар дәүләт академия театрының 100 еллыгы уңаеннан дөнья күргән саллы хезмәткә (2009) һәм башка язмаларга таянып, ихтирамга лаек иҗатын кабаттан барлау ихтыяҗы тудырды.

Ф. Камалова – киң диапазонлы, күпкырлы актрисаларның берсе; милли характерны гәүдәләндергән мәгънәле, тирән эчтәлекле рольләр башкару, комик образлар тудыру остасы. Аның башкаруына тормышчанлык, ышандыру көче хас; образ иҗат иткәндә үзенчәлекле һәм мәгънәле детальләр сайлый белә, персонажның рухи дөньясына тирәнтен үтеп кереп, аның хис-кичерешләрен ачык яктырта. Образга керүнең «виртуоз техникасы, сөйләү осталыгы, алымнар байлыгы һәм төрлелеге актрисаның һәр чыгышын уңышлы театраль күренешкә әверелдерә» [Татар энциклопедиясе, 2012, б. 241]. Аның иҗат мирасын Биби, Гөлҗиһан (Г. Камал. «Бәхетсез егет», «Банкрот»), Мәрфуга (К. Тинчурин. «Зәңгәр шәл»), Гайнавал, Ханзафа, Сәхибә (Т. Гыйззәт. «Ташкыннар», «Изге әманәт»), Мәймүнә, Сәлимә (М. Әмир. «Миңлекамал», «Тормыш җыры»), Әйшә (Н. Исәнбәт. «Зифа»), Ниса (Һ. Такташ. «Югалган матурлык»), Җиһан (У. Хаҗибәков. «Аршин мал алан»), Кабаниха, Пелагея Егоровна (А. Островский. «Яшенле яңгыр», «Ярлылык гаеп түгел»), Нәгыймә (Ш. Камал. «Хаҗи әфәнде өйләнә»), фрау Миллер (Ф. Шиллер. «Мәкер вә мәхәббәт»), Елизавета (Б. Полевой. «Сүнмәс ялкын»), Харитонова («Б. Лавренёв. Диңгездәгеләр өчен») һ.б. үзенчәлекле рольләр тәшкил итә.

Актриса иҗатының башлангыч чорында сәхнәдә, нигездә, уңай образларны гәүдәләндерә. Тәүге роле – ике яшь йөрәкнең ихлас мәхәббәтен һәм бу мәхәббәтнең мәгълүм тормыш шартларында фаҗигалы язмышын яктырткан «Галиябану» (М. Фәйзи) драмасы буенча куелган спектакльдә (1919, 1922) Галиябану образы. Фатыйма бу рольне бик уңышлы башкара һәм киң җәмәгатьчелекнең их-

тирамын яулый. Шул чор вакытлы матбугатында аның уены югары бәяләнә, киләчәктә өметле актриса булачагы турында үтемле фикерләр әйтелә. Яшь актрисаның театр сәхнәсендә Галиябану образын тормышчан һәм табигый итеп гәүдәләндерү осталыгын Ш. Камал, М. Җәлил кебек мәшһүр әдипләр, шулай ук Губерна халык мәгарифе бүлеге мөдире Ф. Хәсәнов та билгеләп үтәләр. [Рахманкулов, Галимова, 1964, б. 150]. Ш. Камалның «Козгыннар оясында» әсәре буенча сәхнәләштерелгән спектакльдә (1922) ул Фәхрия ролен башкара. «Фәхрия – әнисе белән кешеләргә керләр юып, хәләл көче белән көн күрүче кыз. Ул ярлы шахтёр егетне сөя һәм саф мәхәббәтенә тап төшерми. Ирекккә омтылучы, саф күңелле Фәхрия образын тамашачыга җиткерү өчен мин бик тырышып эшләдем һәм теләгемә ирештем: Фәхрияне тамашачылар җылы кабул иттеләр» [Камалова, 1965, б. 2], – дип искә ала актриса. Чыннан да бу рольне Фатыйма шул дәрәҗәдә камил башкарган булса кирәк, әсәрнең авторы, үзе аңа хөрмәтен һәм рәхмәтен белдереп, драмасының кулъязмасын бүләк итә. Анда: «...Сез әсәремнең йолдызы булдыгыз. Киләчәктә Фәхрия образы шикелле күп образлар иҗат итүегезгә ышанып, кабилиятегезгә, талантыгызга багышлап яңа әсәр язарга сүз биреп, ихтирам белән баш иеп, Шәриф Камал» [Камалова, 1965, б. 2], – дип язылган була. Инглиз драматургы У. Шекспирның «Отелло» трагедиясе буенча куелган спектакльдәге (1922) Дездемона роле тәҗрибә туплау җәһәтеннән актриса өчен зур мәктәп булып тора. Ф. Камалова сәхнәгә заман идеяләре белән рухланып яшәүче, гаделлек, хаклык өчен көрәшүче, яктылыкка омтылган уңай образларны да алып чыга һәм сәнгатьчә югарылыкта гәүдәләндерә. Шундыйларның берсе – А. Островскийның «Ярлылык гаеп түгел» комедиясендәге Пелагея Егоровна образы. Ул – тормыш тарафыннан кыерсытылган, «самодур» сәүдәгәрләр мохитендә иза чиккән, үз кызына ана булу хокукыннан мәхрүм ителеп кимсетелгән, шулай да кешелек сыйфатларын җуймаган, киң һәм йомшак күңелле, ачык йөзле ана. Дини тыюлардан куркып, иренең күз карашыннан ук өркеп торган хатын, кызын сөйгән егете белән кавыштырып бәхетле итү өчен, аларның саф хисләренә киртә булып калыккан иренә каршы күтәрелергә җөрьәт итә. Актриса «шушы басынкы, йомыкый хатында кешелек горурлыгының баш калкытуын, шул хиснең яшәп килүче тәртипләргә каршы көчле ризасызлыкка кадәр үсеп җитүен» [Рахманкулов, 1965, б. 34] оста яктырта. Г. Насрыйның «Кадерле минутлар» әсәре буенча куелган спектакльдә Ф. Камалова башкарган Мәрфуга – шулай ук уңай образларның берсе. «Миңа үз гомеремдә бик күп ана образлары өстендә эшләргә туры килде. Ә менә Мәрфуга – бөтенләй башка, йөрәккә якын, киң күңелле, һәрберебезнең олы ихтирамына лаек ана. Бу образны мин яшьләрнең уңышларын уртаклашучы, киләчәкләре турында кайгыртучы олы йөрәкле ана, яшь буынны Ватаныбызга тугрылыклы, чын патриот итеп тәрбия итә белүче безнең заман анасы итеп күрсәтергә тырыштым» [Рахманкулов, 1965, б. 34], – дип яза актриса. Сәнгатьчә

камил эшләнешле, идея-эстетик үзенчәлекләре белән аерылып торган Луиза (Ф. Шиллер. «Мәкер вә мәхәббәт»), Амалия (Ф. Шиллер. «Юлбасарлар»), Сәрвәр (К. Тинчурин. «Сүнгән йолдызлар»), Гөлйөзем (Т. Гыйззәт. «Наёмщик») образлары шулай ук актрисаның уңай образлар галереясын тулыландыра.

Мәгълүм булганча, Ф. Камалова ире – режиссёр һәм актёр Габдулла Камал белән берлектә үзбәк милли театрын үстерүгә дә зур өлеш кертәләр. Бу уңайдан, актрисаның, үзбәк телен өйрәнеп, шул телдә үзбәк мәдәнияте үсешендә гаять зур урын тоткан Хәмзә Хәкимзадә Ниязи әсәрләреннән «Бай һәм батрак» пьесасы буенча куелган спектакльдә Җәмилә, «Мәйсәрәнең хәйләсе» комедиясендәге Мәйсәрә, казакъ драматургы М. Әүэзовның «Айман-Чулпан» драмасы буенча сәхнә күргән спектакльдә Тәңкә кебек баш рольләрне уңышлы башкаруы турында да әйтеп китү урынлы булыр. Ташкентта яшәгәндә Камаллар гаиләсе белән Хәмзә арасында зур дуслык урнаша. Иҗат омтылышларының уртаклыгына нигезләнгән бу дуслык озак еллар дәвам итә. Үз халкының театр сәнгатен алга җибәрүдә булышлык күрсәткән татар артистларына Хәмзә зур хөрмәт белән карый. Ф. Камалова һәм Габдулла Камал Үзбәк театрында Үзбәкстан ССРның халык артистлары Алим Турдыев, Маннон Уйгур, Ятим Бобаджанов, СССРның халык артистлары Шукур Бурханов, Алим Ходжаев белән бергә хезмәт куялар [Гобәйдуллин, 1963].

Г. Камал исемендәге Татар дәүләт академия театры (Татар академия театры) сәхнәсендә Ф. Камалова күп кенә оригиналь һәм тәрҗемә әсәрләр буенча куелган спектакльләрдә төп рольләрне башкара. Ул иҗат иткән образлар спектакль ансамблен тулыландырып торулары, тирән логикалы булулары, төгәл эшләнешләре, реаль җирлектә чишелеш алулары белән зур әһәмияткә ия. 1922–1923 елларда актриса Казан сәхнәсендә Сәрвәр (К. Тинчурин. «Сүнгән йолдызлар»), Балдыз (Г. Кутуй. «Балдызкай»), Күгәрчен (Г. Кутуй. «Күк күгәрчен») кебек җитди образлар иҗат итә. Үз вакытында матбугат битләрендә бу образларның сәнгатьчә башкарылуы хакында күп языла.

Ф. Камалова тудырган хатын-кыз образлары галереясында тискәре типлар зур урын алып тора. Алар арасында мал колы булган абыстайлар һәм карчыклар, азгын күңелле сәүдәгәр хатыннар, караңгылык, томаналык корбаннары булган хатын-кыз образлары бар. Шуларның кайберләренә тукталып үтик. М. Горькийның «Васса Железнова» драмасы буенча куелган спектакльдә (1937, 1939) Ф. Камалова Васса образы аша «иҗтимагый формацияләрнең алышынуы чорында буржуаз сыйныфның эчтән череп таркалу сәбәпләрен ышандырырлык итеп күрсәтә» [Рахманкулов, 1965, б. 28]. Күп еллар дәвамында бар энергиясен байлык туплауга сарыф иткән пароход компаниясе хуҗасы, акчалы һәм абруйлы, нык холыклы Васса Железнова гомеренең заяга узуына яхшы төшенә. Ул үзе башлаган эшне дәвам итәрдәй кешеләр юклыгын аңлый: балалары, рухи яктан «гарип» булу сәбәпле, эстафетаны кабул итеп ала алмыйлар. Шулай да бирешергә

теләми, юлында очраган каршылыклар белән үзенчә көрәшә, ләкин, тарихи-социаль үзгәрешләргә бәйле рәвештә «үлемгә» хөкем ителгән сыйныф вәкиле буларак, бу ханым көчсез дә, мескен дә. Ф. Камалова, «әлеге персонаж язмышындагы һәм характерындагы күпкырлы һәм каршылыклы сыйфатларны зур осталык белән ачып, татар театрын үзенчәлекле бер образ белән баета» [Рахманкулов, 1965, б. 28]. Шушы роле белән актриса 1937 елда Сталинград шәһәрендә унлап коллектив катнашында уздырылган конкурста беренче премияне ала. А. Островскийның иҗтимагый яңгырашы белән татар тормышы җирлегенә аваздаш, шул чорның социаль каршылыкларын, ачы фаҗигаларын ачык яктыртучы «Яшенле яңгыр» пьесасы буенча куелган спектакльдә (1944) Ф. Камалова башкарган «караңгылык патшалыгы» хуҗасы Кабаниха явызлыгы, томаналыгы белән аерылып тора. «Камалова-Кабаниханың хәрәкәтләре алдан ук уйланылган, ул үз корбанын салкын кан белән эзәрлекли, аның канын акрынлап суыра» [Рахманкулов, 1965, б. 30]. Ш. Рахманкулов фикеренчә, Васса Железнова белән Кабаниха образлары арасында эчке бер бәйләнеш бар. Алар икесе дә бер үк сыйныф вәкилләре, икесенең дә максатлары уртак. Аерма шунда ки, бу ике образ ике чорның социаль катлавын гәүдәләндерә. Кабаниха ышанычлырак җирлектә тора, ул әле үзен дөньяның чын хуҗасы итеп тоя [Рахманкулов, 1965, б. 29]. «Артистка Кабаниха образын спектакльдән спектакльгә үстерә, тулыландыра барды. Нәтиҗәдә, ул «караңгылык патшалыгы»ның иң катлаулы, иң куркыныч вәкиленә кадәр күтәрелде. Ул тамашачы алдына иске тормышның, домостройчылыкның үзенә күрә бер теоретигы булып килеп басты» [Рахманкулов, 1965, б. 30], – дип ассызыклап үтә автор. М. Хәсәнов сүзләрендә дә шуңа охшаш фикер уздырыла: «Кабаниха образын тудыру артистканың иҗатында яңа бер этапка күчү чоры булды. «Караңгылык патшалыгы»ның төп вәкиле, явызлыкның чигенә җиткән һәм яңалыкны җаны-тәне белән күралмаучы бу образны талантлы артистка яңа бер үзенчәлек белән онытылмаслык итеп гәүдәләндерде» [Хәсәнов, 1954, б. 119].

Татар сәхнәсенә классик драматургиянең реалистик һәм гуманистик принципларын алып килгән һәм дәвам иткән Г. Камалның милли драматургия һәм театр үсешендә аерым бер урын алып торган, аң-белем, дөрес тәрбия, хакыйкый кыйммәтләр зарурлыгын яктырткан, «татар буржуасы көнкүрешендәге черек якларны бөтен каршылыклары эчендә күрсәтеп, тормышны аяусыз бер кыюлык белән, чын дөреслегендә, үткен конфликтлы итеп ачып биргән» [Исәнбәт, 1955] «Бәхетсез егет» пьесасы буенча куелган спектакльдә (1955) Ф. Камалова яучы карчык Биби ролендә гаҗәеп оста уйный. Актриса башкаруында бу образ яңача шәрехләнә, аның социаль асылы тулырак ачыла, «әүвәл үзе фахишә, ә хәзер исә шул фахишәләр акчасына яшәгән хатынның бар тәрҗемәи хәле күп мәгънәле, тәэсирле итеп күрсәтелә. Бибинең үз-үзен тотышы, ым-ишарәләре, сөйләме табыш алу тәмам бозып бетергән хатынны күз алдына китерә дә куя» [Галиәсгар

Камал исемендәге.., 2009, б. 35]. Спектакльнең премьерасыннан соң драматург Н. Исәнбәт шул уңайдан болай дип яза: «Бу картинаны баеткан тагын бер яңалык булса, ул – Фатыйма ханым Камалованың Биби карчык ролен башкаруы. Мәгълүм ки, әсәрдә бу роль бик кечкенә булып, анда ул гади генә итеп дөнья хәле сөйләшеп утырудан узмый. Ф. Камалова бу рольне типик бер тәтәй дәрәҗәсенә күтәрә алган һәм ул аны танымаслык оста, чынлыклы итеп башкара» [Исәнбәт, 1955]. «Шундый үткен, шундый хәйләкәр, шундый оста яучы... Акча күрсә, ул берни алдында тукталып калмый: типтерә, байларның кәефен күтәрә, җырлый, кирәк икән, гармунын да уйный, авызыннан төтенен чыгарып, ашардай булып гаптәшенең күзенә төбәлә. Әнә шулай тышкы яктан да кешелек сыйфатларын җуйган иттереп бирү актрисага образны тулысынча ачып бетерергә, тамашачыда аңа карата нәфрәт уятырга мөмкинлек тудыра» [Татар совет театры, 1975, б. 222]. Шул рәвешчә, театр сәхнәсендә ачык сатирик буяулар белән гротеск дәрәҗәсендә күпертеп күрсәтелгән әлеге образ «буржуаз җәмгыятьне аяусыз гаепләүгә юнәлдерелгән» [Галиәсгар Камал исемендәге.., 2009, б. 35], тамагын туйдырыр өчен «алла юлында» йөрүче Биби «капитализм дөньясының кызганыч корбаны булып күз алдына килеп баса» [Рахманкулов, 1965, б. 32]. Спектакльне шул чор тәнкыйте «милли классиканы яңача үзләштерүдәге мөһим, мәгънәле адым» [Галиәсгар Камал исемендәге.., 2009, б. 35], дип бәяли.

Тискәре образларны гәүдәләндергәндә, Ф. Камалова үткен сәхнә алымнарыннан иркен файдалана, теге яки бу образның эчке дөньясын камил ачу максатында төгәл штрихлар, дөрес интонация сайлый белә. Актрисаның мещанлык сыйфатларын яхшы ук үзләштергән тар карашлы, сай фикерле Кадрия (Ф. Хөсни. «Еллар һәм юллар»), Әйшә (Н. Исәнбәт. «Зифа»), эчкерле һәм мәкерле Мәймүнә (М. Әмир. «Миңлекамал») образлары шулай ук тормышчан оста эшләнешләре белән аерылып торалар.

Бөек рус язучысы Н. Гогольнең «иң мөкәммәл» әсәрләреннән саналган, «ул замандагы рус чиновникларының наданлыкларыннан, ришвәтчелекләреннән, ваклыкларыннан ачы көленгән, аларның һәрбер сәлби[1] яклары ачып бирелгән» [Кәрам, 1967, б. 105] «Ревизор» комедиясендәге (1949) Анна Андреевна ролен Ф. Камалова сәхнәдә үтемле һәм ышандырырлык итеп башкара. Н. Исәнбәтнең «Хуҗа Насретдин» комедиясе буенча куелган спектакльдә (1940) Хуҗаның хатынын уйнаган актрисаның Гөлбануы, еш кына үзалдына мыгырданып йөрсә дә, үзенчә мөлаем, юаш, акыллы, ирен ярата-хөрмәт итә торган яхшы кеше буларак ачыла, «гадилеге, һәр сүзгә балаларча ышануы белән истә кала» [Кумысников, 1958]. Г. Камалның «байлык өчен шашкан бөтен сәүдәгәрләр дөньясының, буржуаз җәмгыятьнең берсеннән-берсе ямьсез күренешләрен күз алдына бастырган» [Галиәсгар Камал исемендәге.., 2009, б. 43] «Банкрот» комедиясе буенча

[1] Сәлби – кире, тискәре.

спектакльдә (1944) ул гәүдәләндергән Гөлҗиһан образы заман кимчелекләрен, аерым бер чор кешеләре холкына хас китеклекләрне ачуга булышлык итә. М. Хәсәнов билгеләп үткәнчә, Ф. Камалованың, «артистка буларак, иң төп уңай сыйфатларының берсе – аның үзе эшләгән образларының характерын дөрес һәм аңлаешлы итеп бирүе...» [Хәсәнов, 1954, б. 119]. Ул, Ф. Камалова уенындагы уңай якларның берсе итеп, хәрәкәт белән сүзләр, хис-кичерешләр арасындагы бердәмлекне дә ассызыклап үтә: «Аның хәрәкәтләре һәрвакытта да образның эчке тойгылары, хисләре белән бер үк ритмда, бер үк темпта була, образның эчке дөньясына тулысынча буйсына» [Хәсәнов, 1954, б. 119]. Актрисаның югарыда каралган рольләреннән чыгып, бу сүзләрнең дөреслеккә туры килүе турында ышанып әйтергә мөмкин.

Оптимист рухлы, тормышны, кешеләрне яратучы талантлы актриса Ф. Камалова җәмәгать эшләрендә дә актив катнаша. Бөек Ватан сугышы елларында шефлык комиссиясе рәисе булып эшли, хезмәт ияләре тарафыннан рәттән дүрт тапкыр Казан шәһәр советы депутаты итеп сайлана. Ф. Камалова белән бер театрда 1949 елдан эшли башлаган һәм шушы эштә үз алдына «аннан үрнәк алырга дигән бурыч куйган» артистка Асия Хәйруллина Фатыйма ханымның халык мәхәббәтенә, аның тирән хөрмәтенә ирешүенең төп сәбәбен «үз эшен сөючән талантлы артистка» булуында, «үзе иҗат иткән образларның эчке дөньясын дөрес ача» белүендә, «сәхнә эшенә бөтен көчен, бөтен дәртен куеп, эшеннән тәм табып, янып-көеп эшләве»ндә күрә [Хәйруллина, 1963, б. 19].

Танылган драма актёры һәм режиссёр, профессиональ татар театрына нигез салучыларның берсе – Габдулла Камалның (Камал I) тормыш иптәше, сәхнә юлдашы Ф. Камалова 1974 елның 9 гыйнварында вафат була. Татар сәхнәсендә ул тудырган образ-характерлар тирән мәгънәле, бай эчтәлекле, күңел җылысын биреп психологик яктан нечкә эшләнгән булулары, холык-фигыль үзенчәлекләре белән истә кала һәм актрисаның иҗат йөзен билгели, аның якты исемен мәңгеләштерә.

Әдәбият

Арсланов М. Г. Татар театры: энциклопедик сүзлек-белешмә. Казан: «Заман» нәшр., 2014. 584 б.

Галиәсгар Камал исемендәге Татар дәүләт академия театры. Йөз ел. 2 томда. Спектакльләр / авт.-төз.: Л. Шакирҗан, Г. Гыйматова. Казан: Заман–Татар. кит. нәшр., 2009. 1 т. 568 б. = Татарский государственный академический театр имени Галиасгара Камала. Сто лет. В 2-х томах. Спектакли / авт.-сост.: Л. Шакирзян, Г. Гиматова. Казань: Заман–Татар. кн. изд-во., 2009. Т. 1. 568 с.

Гобәйдуллин Х. Дуслык хисләре белән рухланып (театр тарихыннан) // Социалистик Татарстан. 1963. 16 октябрь.

Илялова И. Г. Камал театры артистлары: Биогр. белешмәлек = Артисты театра им. Г. Камала: Биогр. справочник. Казан: Татар. кит. нәшр., 2005. 334 б.

Исәнбәт Н. «Бәхетсез егет» // Совет Татарстаны. 1955. 29 гыйнвар.

Камалова Ф. Истә калганнардан // Азат хатын. 1965. № 5. Б. 2.

Кәрам Г. Артист Кариев иҗаты турында. «Ревизор» // Габдулла Кариев турында истәлекләр / төз. Хәсән Гобәйдуллин. Казан: Татар. кит. нәшр., 1967. Б. 99–106.

Кумысников Х. Актриса из народа // Советская Татария. 1963. 24 декабря.

Кумысников Х. Фатыйма Камалова // Совет Татарстаны. 1958. 16 март.

Рахманкулов З., Галимова Ш. Сәхнәдә кырык ел // Совет әдәбияты. 1964. № 2. Б. 149–150.

Рахманкулов Ш. Олы иҗат юлы // Социалистик Татарстан. 1963. 24 декабрь.

Рахманкулов Ш. Фатыйма Камалова. Казан: Татар. кит. нәшр., 1965. 38 б.

Татар совет театры (очерклар) / редкол.: Б. Гыйззәт, И. Илялова, Һ. Мәхмүтов, А. Әхмәдуллин. Казан: Татар. кит. нәшр., 1975. 495 б. (ил. белән 528 б.).

Татар энциклопедиясе: 6 томда / баш мөх. Ә.М. Мазһаров, җаваплы мөх. Г.С. Сабирҗанов. Казан: «ТР ФАнең Татар энциклопедиясе ин-ты» дәүләт учреж-се, 2012. 3 т.: К–Л. 716 б.

Хәйруллина А. Фатыйма Камалова // Азат хатын. 1963. № 12. Б. 18–19.

Хәсәнов М. Сәхнә остасы // Совет әдәбияты. 1954. № 1. Б. 118–120.

Каюмова Гөлия Илдус кызы,
филология фәннәре кандидаты, ТР ФА Татар энциклопедиясе һәм төбәкне өйрәнү институты Энциклопедистика үзәгенең өлкән фәнни хезмәткәре